

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 116 1995

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark

Stockholm: Anders Cullhed, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin

Umeå: Anders Pettersson

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företädesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfect), dels i form av utskrift på papper.

Bidrag insänds till: Svenska Litteratursällskapet, Litt.vet. inst., Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA.

Bidrag lämnade senare än 30 juni 1996 kan ej publiceras i *Samlaren* 117 1996.

ISBN 91-87666-10-3

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1996

Carl-Göran Holmberg en stoffhistorisk översikt över Candidegestalten. Här behandlas Candidestoffet hos Nathanael Weinstein, Leonardo Sciascia och Rafael Pividal. Holmberg ser skildringarna som exempel på olika reaktioner på det moderna projektet. Frågan i dag är, som Holmberg framhåller, »om vi längre har någon utopi att slita sönder». »Kanske är det inte längre möjligt att skriva en ny Candide?»

Ett bidrag, det enda skrivet av en göteborgare, lockar till debatt. Stina Hansson skriver i »Så skev är ingen brukbar pärla!» om det omöjliga barockbegreppet. Hon ger rikliga exempel på hur man även i svensk tradition (bl.a. von Platen, Fehrman och Olsson) har försökt att avgränsa begreppet som beteckning såväl för en rad stildrag som för en historisk epok, innan hon bestämmer sig för att se epoken som ett den europeiska renässanskulturens upplösnings- och kristillstånd.

Stina Hansson föreslår av den anledningen att man borde ge hela »den tidsmässigt obestämda period som den nationalspråkliga processen av skriftliggörande omfattar – perioden mellan 'renässans' och 'romantik' – [...] epoknamnet 'senrenässansen'» (s. 94). Stina Hansson tycks med andra ord vilja göra såväl Schiller som Bellman till senrenässansförfattare!

Bortsett från detta är minst två viktiga perspektiv obeaktade i hennes framställning. Det första är det interartiella. Epokbeteckningar kommer från olika konstarter. Medan romantikbegreppet har litterärt ursprung och renässansbegreppet närmast kulturideologiskt, vinner som bekant barocktermen först burskap inom konstvetenskapen, där den förefaller tämligen väl preciserad. Om vi frångår barockbegreppet i litteraturvetenskapen blir viktiga analogier mellan konstarterna osynliga. Den andra aspekt som förbises är att barockbegreppet icke är skapat såsom enskilt, utan i synnerhet hos Wölfflin står i spännings- och kontrastförhållande till renässansbegreppet. Författarinns kritik mot epokbegrepp som inte förklarar stilhistoriska tendenser litteraturhistoriskt eller tolererar stilhistoriska drag som inte »inarbetas i ett textrelevant och teoretiskt grundat sammanhang» tycks mig alltför sträng.

Inte ens det av Stina Hansson så lovprisade nyimporterade försöket att se barocken som en ekokammare når längre än föregångarna. Såväl Petrarca som Horatius ekar nämligen, så poängen borde rimligen omformuleras till att de inte ekar lika mycket som Marino eller Quevedo. Och därmed är vi tillbaka vid den utgångspunkt Hansson fann bl.a. hos Carl Fehrman, nämligen att renässans, klassicism och barock utgår från i princip samma klassiska retoriska och stilistiska ideal och samma bild- och symbolförråd. Medan positivisten ser det omöjliga i att finna fasta och entydiga definitioner som täcker allt skrivet mellan vissa årtal, kan en mer dynamiskt inriktad forskare i stället se epokbegreppen som markörer i ett spänningsfält, ett slags idealtyper mellan vilka de litterära verken rör sig i den litterära offentligheten.

Ty litterära epoker är icke analoga med möbelstilar, även om en mer stilinriktad litteraturhistorisk skrivning i mitt tycke vore önskvärd! Peter Luthersson visar i ett mycket insiktsfullt bidrag, »När modernismen inte kom till Sverige», hur illa det kan gå om man som Ingemar

Algulin enbart definierar modernismen utifrån dess stildrag och bortser från livs- och samhällsomstörtande syften hos t.ex. de italienska futuristerna. Grünewald och Lagerkvist ser, som Luthersson så riktigt påpekar, sin uppgift i att modernisera, inte i att omfunktionera bild och dikt. De blir inte bildstormare, utan upprätthåller i högsta grad borgerlig etikett. Det ligger nära till hands att komplettera Lutherssons bidrag med att betona att även den filosofiska kunskapsuppfattning och världsbild som ligger bakom de poetiska projekten borde synliggöras i epokbegreppen.

Anders Mortensens känsliga närläsning »O Död! Var vid liv! Varde liv! Var liv!» behandlar ett problem hos Gunnar Ekelöf. Mortensen följer bilder av inskrifter, gravepigram och epitafier hos Ekelöf, betonar deras klangbotten i Horatius, Petrarca och memento mori-formler med senmedeltida ursprung. Bilden av den döde som på inskriften talar ur graven går tillbaka på antika gravskrifter. För Ekelöf i »En Mölna-Elegi» blir inskriften som bokstavligen representerar och ger röst åt den döde »en metafor för diktarens fortsatta liv i dikten» (s. 292). Och därmed visar denna essä med dess klangbotten i barockmotiv, liksom de övriga aderton, på den gode läraren och inspiratören Bernt Olssons fortsatta liv som synlig eller osynlig trop i efterföljarnas essäer.

Roland Lysell

Retoriska frågor. Texter om tal och talare från Quintilianus till Clinton tillägnade Kurt Johannesson. Red. Christer Åsberg. Norstedts, Stockholm 1995. 307 s.

Till den akademiska födelsedagsuppvaktningen hör festskriften. Den här gången är det Kurt Johannesson, innehavare av den första retorikprofessuren i Sverige i modern tid, som till sin sextioårsdag uppvakts av vänner och forskarkollegor med en vacker volym innehållande dryga tjugotalet essäer i ämnen med anknytning till retorik och talekonst.

Som akademisk disciplin är retorikstudiet – med den inriktning som Kurt Johannesson givit det vid den egna institutionen – i hög grad tvärvetenskapligt, och detta avspeglas också mycket tydligt i festskriften till honom. Tillsammans spänner bidragen över vida fält: i tiden från antikens Rom över 40-talets Lidingö till våra dagars Washington, ämnesmässigt från litteraturvetenskap och nordistik över konst- och musikhistoria till juridikens och statsvetenskapens domäner. På alla dessa områden demonstrerar författarna hur syftet att övertyga läsaren, betraktaren eller åhöraren har skapat olika retoriska strategier i vid mening.

Men också på annat sätt är bokens innehåll mångskiftande. I betydligt större utsträckning än övligt i skrifter av detta slag ryms här texter av annat skaplyne än den vetenskapliga uppsatsens, och det är uppenbart att redaktionskommittén har velat locka läsare även bortom universitetsvärldens gränspålar. Käseri kallar Hans Alfredson själv sitt bidrag, medan Stig Strömholms, Leif Silberskys, Bo Strömstedts, P-O Enquists och Leif Zerns betraktelser formar sig till essäer av mer traditionellt slag. I övrigt består dock hyllningsskriften av

vetenskapiga uppsatser, i vilka käll- och litteraturredovisningen emellertid reducerats till ett minimum.

Uppsatserna har grupperats under åtta olika teman – det första rör retoriken som *techné*, en konst inriktad på praktisk tillämpning. Redan här tycks uppfattningarna bryta sig en smula, då Stig Strömholm avslutar sin essä med att förklara retoriken ohjälpligt död, medan Jørgen Fafner talar om dess återuppståndelse. Saken beror naturligtvis på vad man avser med det vaga begreppet »retorik». Att den antika retorikens hela bildningsprogram som det framträder hos Quintilianus knappast låter sig förverkligas idag, innebär naturligtvis inte att stora delar av det inte är ytterst användbara hjälpmedel – som Fafner hävdar – för såväl nutida talekonst som modern retorisk analys.

»Retoriken och rätten» bildar ett annat tema, bestående dels av Silberskys synpunkter på advokatens retoriska uppgift, dels en spännande uppsats av Eric Johannesson som bygger på nyligen tillgängliggjort källmaterial om hur stockholmska kriminalpolisier i slutet av 1880-talet började utbildas i stenografi för att kunna nedteckna anförandena vid arbetarrörelsens politiska möten. Stenograferingen skedde märkligt nog helt öppet, vilket fick till följd att ett sällsamt retoriskt spel utvecklades mellan talaren och polisstenografen. Inte så sällan riktade sig agitatorn med hänfulla ord till stenografen, men att döma av Johannessons uppsats inskränkte sig angreppen till verbala attacker. Förutom att säkra bevis för eventuella åtal, hade den tyst stenograferande konstapeln till uppgift att avskräcka agitatorn från att bryta mot de lagar som begränsade yttrandefriheten, och talaren tvingades därför tillgripa ironier, skämt eller antydningar för att föra fram sitt samhällsomstörtande budskap.

Flera teman i boken rör sig helt eller delvis inom litteraturvetenskapens forskningsfält. »Retoriska mönster» rymmer huvudsakligen bidrag från det område där den retoriska analysen kanske har avsatt de hittills rikaste resultaten, nämligen studiet av den äldre litteraturen. Leif Åslund presenterar en undersökning av den unga drottning Kristinas brev till sina släktingar, särskilt till kusinen Karl Gustav. Breven är författade på flera språk, och Åslund betonar att franskan tränger fram tidigare än man hittills menat, och att Kristina redan tidigt tycks ha kommit i kontakt med den franska salongskultur som hon i sin självbiografi påstår att hon hålls borta från.

Stina Hanssons uppsats cirklar kring ett närliggande tema, nämligen runt den språkliga och retoriska träning som en ung svensk adelsflicka vid mitten av 1600-talet kunde bestås med för att bli en fullfjädrat mondän salongsdam och de principiella litteraturhistoriska lärdomar man kan dra av denna. Målet för övningarna var att lära sig behärska en bestämd retorisk repertoar av »saker» och »former», en repertoar som tillhandahöll allt det som man kunde yttra i salongerna. Poängen i Hanssons uppsats är att denna repertoar kan lära oss något om litteraturens allmänna villkor under den tidigmoderna perioden. Oftast brukar den äldre litteraturens beroende av repertoaren beskrivas som en form av traditionalism, men i ljuset av den nya forskningen kring muntlighet och skriftlighet blir bilden emellertid

en annan. Med hänvisning till den danske forskaren Jan Lindhardt hävdar Hansson att i den muntliga kulturen var allting egentligen samtida – varje gång man återbrukade repertoarens former framstod de som nya, och att det var först med skriften som repertoarens »saker» och »former» avskiljdes de som någonting bundet vid en bestämt plats i tiden, som lån från föregångarnas egendom. Det som vi uppfattar som brist på originalitet i den äldre litteraturen skulle alltså vara ett resultat av dess muntligt bestämda språksyn. För den som följer svensk retorikforskning är det inte några nya rön som presenteras här, utan uppsatsen utgör en sammanfattning av resultaten i författarens tidigare publicerade undersökning av Beata Rosenhans och hennes övningsböcker. Hanssons resonemang är dock så tankeväckande att de väl tål att upprepas.

En sällan undersökt retorisk genre behandlas i Bernt Olssons uppsats, i vilken en av Haquin Spegels långfredagspredikningar blir föremål för en retorisk läsning. De dominerande figurerna i predikan är antiteser och paradoxer, och Olsson vill göra troligt att Spegel i sin predikostil är påverkad av barockidéer om *agudeza* och diktarens uppgift att genom sin *pensamiento profundo* undervisa läsarna om skapelsens hemlighetsfulla korrespondenser, estetiska idéer som skulle spränga den klassiska retorikens gränser. Denna predikostil förbinder Olsson med inflytande från engelsk predikan och ifrån kyrkofäderna, vilket säkert är alldeles riktigt. Vad jag däremot själv ställer mig tveksam till, är om denna *agudeza* verkligen bör beskrivas som ett avlägsnande från den klassiska retoriken. Tankefigurer som paradox och antites var inte uteslutande medel för den språkliga utsmyckningen, utan hade också genom *loci* som »motsatser» och »liknande ting» hemorts rätt i *inventio*, uppfinnandet av talets »saker». Dessutom hade figurerna inte endast till syfte att »övertyga om det sannolika» (s. 83), utan även – och framför allt – att uppväcka åhörarnas affekter, just det som Olsson finner vara Spegels främsta retoriska mål i predikan. Uppfattningen – som ju ursprungligen kommer från E.R. Curtius – att *agudeza* skulle innebära en brytning med retoriken bygger på en alltför snäv bestämning av det klassiskretoriska systemet.

Ett vittnesbörd däremot om den gradvisa upplösningen av den klassiska retorikens mönster under 1700-talet lämnar Lars Gustafsson i sin skildring av romanens ambivalenta ställning mellan retorik och poesi i klassicismens och romantikens genreläror. Undanträngandet av retorikens muntligt präglade språksyn illustreras också i Siv Strömquists exposé över synen på skiljetecknens funktion under olika tider. Från att från början ha haft som främsta uppgift att återge tal eller underlätta det muntliga framförandet av en text övergick de med tiden i allt högre grad till uppfattas som grammatiska markörer. Värt att lägga märke till är dock att det var först i början av vårt eget sekel som den grammatiskt strukturerande funktionen slutligen kom att segra, och att den retoriska, talåtergivande funktionen levde kvar och t.o.m. förstärktes under 1800-talets högläsningsskultur. Den muntligt och praktiskt bestämda retoriska språkuppfattningen var seglivad, och ryktet om dess död under 1700-talet förefaller, som f.ö. också

Jørgen Fafner påpekar i sin uppsats, betydligt överdrivet.

Retorikens betydelse för andra konstarter än de litterära berörs i ett par uppsatser; Allan Ellenius behandlar retorikens mönsterbildande betydelse för uppfattningen om den moraliska innebörden av olika stilriktningar i renässansens och barockens måleri, och under temat »Retorik och skådespel» demonstrerar Marie-Christine Skuncke med exempel hämtade ur *Gustaf Wasa* hur den retoriska analysen kan tillämpas på studiet av svensk 1700-talsopera. Den verbala retorikens figurer ägde sina motsvarigheter på musikens område, och Skuncke visar hur den retoriska grundsynen band samman operans språkliga och musikaliska uttrycksmedel. Genom växlingar i melodik, harmonik, dynamik, tempo m.m. understryker Naumann skickligt de retoriska skiftningarna i Kellgrens libretto, och tar rätt ofta barockmusikens retoriska figurer till hjälp för att väcka publikens affekter. Förhållandet mellan dikt och musik står också i fokus för Bengt Landgrens uppsats »Gamla klockors malm. Gunnar Mascoll Silfverstolpes universitetskantat 1927». Silfverstolpe hade tillsammans med Hugo Alfvén uppdragits av Anton Blanck och Ludwig Stavenow att till Uppsalaakademiens 450-årsfirande författa en jubileumskantat. Silfverstolpes text med dess för skalden så typiska vemsstämningar tillfredsställde dock inte avnämarna, vilka förgäves försökte få honom att frammana större glans, dådkraft och optimism. I stället fick tonsättaren bli den som gav kantaten den önskade lyftningen. Alfvén skar helt sonika bort de sista stroforna, som enligt honom ledde »rätt ner i graven» (s. 227), och lät kantaten utklinga i en repetition av en tidigare strof som bättre överensstämde med beställarnas önskemål. Musiken fick följaktligen bli botemedlet mot Silfverstolpes bristande anpassning till *decorum*.

Den politiska talekonsten är ämnet för flera uppsatser. Temat »Retorik för folket» innehåller två bidrag med vetenskapliga ambitioner. Christer Åsberg skriver om hur folktalaren Fabian Månsson i en ofullbordad roman beskriver olika agitatoriska stilar inom den tidiga arbetarrörelsen. Vad som kanske mest frapperar här, är hur högt de veckt känslösa inlagen värderades också inom arbetarrörelsens agitation, inslag som av en senare tid har tonats ned till förmån för det sakligt argumenterande eller provokativt aggressiva. En alldeles oefterhärmlig talarstil undersöker Olle Jospelson i en uppslagsrik analys av den säregna rytmen och pauseringen i Olof Palmes »Vietnamtal» i Gävle 1965. Genom att studera en sådan detalj som tempoväxlingar och pausfördelning försöker Jospelson beskriva den typiskt palmeska diktionen. Pauserna förändrar inte textens semantik, men de dramatiserar och intensifierar den och bidrar till att höja stilen, och det är därför som de ökar i antal när Palme kommer in på Vietnamfrågan, talets huvudämne. Den politiska retoriken tangeras även i Brigitte Mrals resonemang om vad som skulle kunna sägas karaktärisera en typiskt kvinnlig retorik. I samband med den politiska talekonsten måste också Bruce E. Gronbecks och Erik Åsards stimulerande bidrag på temat »American Rhetoric and Politics» nämnas. Dessa två uppsatser fattar ett vidare retoriskt

grepp än flertalet av bokens övriga. I båda kan man märka hur den amerikanska politiska retoriken har måst anpassa sig till ett alltmer fragmentariserat samhälle. Starkast betonar Gronbeck detta i sin jämförelse av tre svarta amerikanska politikere – Martin Luther Kings Jr., Barbara Jordans och Jesse Jacksons – retoriska strategier: »The postmodern rhetoric of Jackson is adapted to a shattered social system, one where universals are dismissed, where totalizing visions are suspect, and where narrative, metaphor and embodied exhortations are superior rhetorically to rational argument and proofs» (s. 279). Men samma tendens framträder också i Åsards teckning av »hope», »diversity» och »unity» som nyckelord i de ceremonier och evenemang som omgärdade Bill Clintons presidentinstallation, och den retoriska strategi som dessa nyckelord formar har mycket gemensamt med Gronbecks beskrivning av Jacksons postmoderna retorik. Alla de berörda politikerna hör emellertid hemma på samma politiska sida; det vore spännande att se om också den republikanska retoriken har förändrats i samma riktning, eller om den har utvecklat annorlunda strategier.

Här har jag berört de uppsatser som är av mest omedelbart intresse för den litteraturvetenskaplige läsaren. Utöver dessa finns ett par bidrag om den dolda retoriken i så olikartade ting som födelsedagsuppvaktning och hypokondri. Kanske kan man tycka att något av dessa har lite väl lös anknytning till bokens överordnade tema, men de bjuder i vart fall på nöjsam läsning.

Vad kan man då avslutningsvis dra för slutsatser om retorikforskningens allmänna läge i Sverige i dag? I Uppsala har retoriken successivt etablerats som universitetsämne under de senaste tio åren, och utgör nu en egen avdelning vid den litteraturvetenskapliga institutionen. Undervisning och forskning med anknytning till retorik bedrivs också på många andra håll i landet. Flertalet av dem som stått bakom denna utveckling är representerade i boken, och bidragen ger prov på skiftande infallsvinklar och metoder i retorikstudiet med inspiration hämtad från olika håll i den internationella forskningen. Detta till trots har frågor kring de grundläggande teoretiska och metodiska problemen i retorikforskningen hittills rönt tämligen svagt intresse bland de svenska forskarna. Huvudsakligen är det det nyupptäckta källmaterialet, de tidigare bortglömda »icke-litterära» genrer som exempelvis tillfällesdikt, brev, politisk, juridisk och andlig talekonst som har lockat till sig uppmärksamheten. Ansatser till mer principiella resonemang saknas förvisso inte alldeles i boken, men när nu ämnets etableringsfas tycks överstånden, borde det vara angeläget att precisera förhållandet till andra discipliner – allrahelst som retoriken inbjuder till tvärvetenskapliga arbetssätt – och mer energiskt reflektera över vad som konstituerar just det retoriska perspektivet på språkanvändningen.

I rättvisans namn skall väl dock medges att en festskrift knappast är den idealiska platsen för principdiskussioner, och sammanfattningsvis skall i stället understrykas att *Retoriska frågor* ger en god och lättillgänglig summering av de senaste årens svenska retorikforskning. Den torde därför också ha goda förutsätt-

ningar att finna läsare utanför de professionella retorik-forskarnas krets.

Nils Ekedahl

Roger Holmström: *Hagar Olsson och den växande melankolin. Liv och diktning 1945–1978*. Schildts 1995.

Med en andra del, betitlad Hagar Olsson och den växande melankolin, fullföljer och avslutar Roger Holmström sin brett upplagda monografi över den finlandssvenska diktaren och kritikern. Den förra volymen, Hagar Olsson och den öppna horisonten, lät läsaren följa hennes kulturella utspel under hennes mest aktiva skede, 1920- och 30-talen – Hagar Olsson var född 1893 – men tecknade också hennes liv fram till krigsslutet våren 1945.

Hagar Olsson är onekligen för eftervärlden mest känd som Edith Södergrans nära väninna. Hon var länge nog en eldsjäl med heta kinder. I en ålderdomsan-teckning, som Roger Holmström nu lyft fram och placerat som en ingress till sin bok, talar Hagar Olsson om hur det där underbara som hon inte känt sedan ungdomens dagar rört vid hennes hjärta. »Och mitt hjärta som varit stumt så länge, dött. Nu ropar det i vild extas: ja! ja! der är det du vill! Ge dig av bara, kasta dig ut i det okända, blint. Så har du ändå fått en smak av livet till sist.»

Roger Holmström har således rent av i och med sin boktitel angett att Hagar Olssons levnad alltmer skulle gå i den växande melankolins tecken. Hennes återkommande depressionstillstånd och täta lynnesutbrott vill Holmström beteckna som ett tungt arv efter fadern och som en huvudorsak till att hon tidigt bestämt sig för att aldrig gifta sig eller skaffa barn till världen. I eutanasidebatten, som ju nu på sistone aktualiserats i Sverige, gjorde Hagar Olsson 1967 ett inlägg; då hade hon själv ännu ett decennium kvar att leva. Läkarna borde göra sig förtrogn med »vördnaden för döden», skrev hon, »med mänskans rätt till en värdig död».

Holmström säger att han själv aldrig träffat Hagar Olsson, men hans framställning låter oss inte minst genom sin uppsjö av också mer eller mindre triviala detaljer komma hennes vardagsexistens mycket nära. »Den växande melankolin» som präglar hennes tillvaro förkväver först så småningom hennes eldsjäl, hennes entusiasm och engagemang. Alexis Kivi stod för henne som urtypen för den folkära diktaren. Hans sista ord på dödsbädden – »jag lever» – valde hon som överskrift och titel på den essä och bok som åtskilliga bedömare har velat beteckna som huvudverket i hennes mångsidiga och breda produktion. Det är en värdering som jag menar inte står sig i längden.

Jag lärde känna Gunnar Tideström, den framlidne litteraturprofessorn, när han var i färd med sin 1949 publicerade biografi över Edith Södergran och jag har naturligt nog med särskilt intresse följt Holmströms sorgfälliga redogörelse för Hagar Olssons och Tideströms mellanhavanden. Hagar Olsson återvände i juni 1945 till sitt hemland efter en längre exil i Sverige. Opinionsbildaren från 1930-talet hade blivit mer själv-

kritiskt inställd, mer tvehågsen och misantropisk, men lusten att kasta ut brandfacklor fanns kvar.

Roger Holmström tar upp varje debattartikel som hon offentliggjorde eller i stället ofta nog lät förbli otryckt. Titelessän i Jag lever, boken från 1948 och som hon gjorde ett otal utkast till, tar sin utgångspunkt i de ingripande upplevelser som atombomben och avslöjan-dena av förintelseelagren förde med sig och anlägger i anslutning härtill ett närmast metafysiskt perspektiv. Jag förbigår den blandade kritik som mötte hennes bok i de finlandssvenska tidningarna. I stället vill jag dröja vid Gunnar Tideströms nyanserade reaktion i ett tack-brev för boken; enligt min uppfattning, förklarar för övrigt Holmström, förmår ingen annan på samma sätt se både storheten och svagheten i Hagar Olssons fram-ställning.

Prästsonen Tideström, en strängt disciplinerad natur som jag uppfattade som icke troende, ger Hagar Olsson rätt i det centrala, som han säger: »vårt behov av att uppgå i ett överindividuellt jag, ja inte bara behov utan vår känsla i de stora ögonblicken av att vi verkligen gör det och är bärare av detta universella.» Hagar Olsson kretsar i hela sin diktning kring döden, och i sina sist tillkomna skönlitterära texter som Holmström på ett intresseväckande sätt analyserar, återkommer hon än en gång till »problemet kring den kristna tron».

När Hagar Olsson hösten 1946 anmälde Olof Enckells bok *Dn unge Diktonius* beklagade hon att inte Södergran, »den stora föregångerskan», först fått sin biografi. För Tideström var det angeläget att få tillgång till Södergrans brev till Hagar Olsson liksom överhu-vud taget att ställa allehanda frågor; han bombarderade formligen Hagar Olsson med dylika, förklarar Holmström. »Du måste förstå», skriver Hagar Olsson i ett av sina brev till Tideström, »att allt detta 'glömmande' av det som skedde mellan Edith och mig har sin rot i den oerhörda, nästan dödade chock jag fick, när budet nådde mig om hennes död på hotellet i Bandol.» Chockbeskedet om Edith Södergrans död 1923, konstaterar Holmström, upphörde aldrig att kasta sin slag-sugga över Hagar Olssons tillvaro. Den gjorde också vägen till brevtgåvan lång och snårig.

Om Södergran har Hagar Olsson skrivit på flera håll och i olika sammanhang; förordet till Ediths brev (1955) är väl vad man i första hand går till. Hur hon såg på Tideströms biografi får man inte full klarhet om i Holmströms bok. Måhända åsyftar hon denne när hon tillgriper glosan »ivriga sexualdetektiver» i ett inlägg i DN sedan Olof Lagercrantz hade publicerat en artikel om Edith Södergran och döden 1953. Han ville för sin del identifiera den älskare med »kalla ögon» som Södergran talar om i sin lyrik med döden. »Att belysa det samlade uttrycket för en skapande personlighet med utgångspunkt från ett enda motiv, här dödsmotivet, kan vara effektivt men måste bli skevt», invände emeller-tid Hagar Olsson i sin replik.

Hagar Olssons vänskap med Olof Lagercrantz ägnas på basis av deras inbördes brevväxling ett stort utrym-me i boken; Lagercrantz var outtröttlig i att stå henne bi. Det förefaller som om hon värderade hans Agnes von Krusenstierna-biografi högre än Tideströms bok. Därmed inte sagt att hon direkt räknade Gunnar Ti-